



Sociologie Românească

ISSN: 2668-1455 (print), ISSN: 1220-5389 (electronic)

REZILIENȚA REȚELEI ȘCOLARE ÎN ROMÂNIA – DINAMICA STRUCTURILOR SPAȚIALE ALE ȘCOLILOR PRIMARE RURALE

Victoria BUZA

Sociologie Românească, 2024, vol. 22, Issue 2, pp. 108-132

<https://doi.org/10.33788/sr.22.2.5>

Published by:
Expert Projects Publishing House



On behalf of:
Research Institute for Quality of Life, Romanian Academy
and
Romanian Sociology Association

REZILIENȚA REȚELEI ȘCOLARE ÎN ROMÂNIA – DINAMICA STRUCTURILOR SPAȚIALE ALE ȘCOLILOR PRIMARE RURALE

Victoria BUZA¹

Abstract

Recent research into the geography of education frequently addresses the consequences of declining birth rates and demographic ageing in relation to the shrinking rural school network. Although studies often present conflicting views, whether it is pro- or anti-restructuring, the motivations of decision-makers converge around similar dilemmas: a small school is not financially sustainable, although the institution itself in a small village is perceived by the local community as the “heart of the village”. However, the steady decline in school population forces decisions to close or merge them with larger ones, and implicitly, the daily commute of pupils to the larger one. The motivation for this analysis follows from an exhaustive rationale based on the scarcity of quantitative micro- and macro-scale research on the resilience of the rural school network to the dynamics of the primary-age population. The objectives of the study are aimed both at the punctual identification of the spatial structures and conjunctural situations regarding the numerical evolution of primary schools in Romania between 2015-2021, as well as the geographical and cartographic analysis of the spaces with indicators at both extremes of school population statistics. On the one hand, the areas affected early by the effects of depopulation have seen the most extensive restructuring of the schools, either by merging the small units or by adopting multi-grade teaching, on the other hand, the suburban areas of large cities have experienced substantial increases in a short period of time in the number of pupils, leading to overcrowding of classes.

Keywords: primary school, school restructuring, school closure, accessibility, periurban, rural network.

¹ University “Alexandru Ioan Cuza” from Iași, Faculty of Geography and Geology, Iași, ROMÂNIA. E-mail: buza.victoria95@gmail.com.

Introducere

Educația și structura rețelelor școlare devin subiecte tot mai frecvent întâlnite în discursurile politice, normative și academice în majoritatea țărilor europene. Printre cele mai sensibile puncte ale acestei tematici de actualitate permanentă se numără asigurarea accesului liber și nediscriminat la educație sau cel puțin reducerea inegalităților și in justiției sociale prin crearea de oportunități pentru categoriile dezavantajate (Solstad, 2009; Muntele *et al.*, 2020). Așadar, debaterile vizează o serie de problematici, inclusiv accesibilitatea diferențiată la serviciile educaționale de bază, variațiile indicatorilor școlari dintre diferite grupuri etnice și lingvistice, tendințele migrației ale grupelor de vârstă școlară sau discrepanțele parcursului școlar dintre elevii din urban și rural (Tudora, 2010; Brouwer, 2019). Totodată, la micro-scară, problematicile enumerate sunt puternic influențate de deciziile parentale, asumția generală corelând gradul de implicare și nivelul capitalului social al familiei cu performanța școlară a copiilor, percepția personală a meritocrației, facilitatea mobilității verticale și crearea circumstanțelor educaționale avantajoase prin proiectarea traiectoriilor școlare considerate de succes în mentalul colectiv.

În acest context, variațiile accesibilității educaționale reprezintă un fenomen social extrem de complex, întrucât se află la intersecția dintre construcția spațiului, infrastructurii transporturilor, structurilor etno-demografice și capitalului financiar, care dictează decizia de a căuta o școală mai bună sau de a rămâne la cea din proximitate. Din această perspectivă, geografia rețelelor școlare poate fi considerată geografia mobilității și conexiunilor educaționale, a reproducerii țesutului social al locului și a dinamicilor spațiale intrinseci. Mobilitatea populațiilor active economic, din grupe de vârstă fertile, prin preferința pe de o parte a unor spații atractive, de regulă urbane (Bagley, 2013), și respingerea pe de altă parte a celor care nu pot îndeplini necesitățile firești de inserție socioprofesională pe termen lung, de regulă rurale sau urbane în declin, are implicații imediate asupra creșterii sau regresului populației școlare ale regiunilor de unde pleacă și unde se stabilesc. La rândul lor, aceste fluctuații se reflectă prin flexibilitatea (sau lipsa acesteia) mecanismelor școlare de răspuns la tendințe demografice variabile, la scară locală și națională.

Necesitatea unei abordări geo-spațiale a distribuției și evoluției recente a sistemului de rețele școlare primare este motivată de carența cercetărilor cantitative exhaustive în literatura academică românească pe această nișă cu caracter mai degrabă geografic. Studiile geografice despre educația rurală se concentrează pe problema accesibilității și disponibilității educației, concepte corelate cu inegalitățile educaționale și justiției sociale. Variația accesibilității școlare în contextul menținerii disparităților teritoriale și a tranzițiilor demografice de dată recentă între urban și rural este abordată de către majoritatea studiilor educaționale și sociologice din perspectivă calitativă, aducând în discuție multiple studii de caz, care, de altfel, comportă dinamici comparabile în conjuncturi similare în diferite țări. În acest sens, sunt considerate relevante principalele direcții de cercetare

asupra resorturilor de disoluție a dezavantajelor educaționale percepute diferențiat de către actorii decizionali ai politicilor publice și comunităților locale din alte state europene care au înregistrat dinamici spațiale ale populației școlare rurale similare României: reducerea rețelei în rural versus concentrarea și aglomerarea celei urbane și periurbane.

În relația duală rural-urban, de la centru, în ecuația politicilor sociale naționale, spațiile rurale sunt deseori percepute drept zone excluse, izolate din punct de vedere al inovației și neperformante educațional, aspecte care de altfel conturează principalele direcții și problematici de analiză a dinamicii structurilor spațiale școlare. În esență, acestea pot fi delimitate în câteva categorii: provocările școlilor din mediul rural vizează închiderea și fuziunea școlilor mici, urmate de transferarea elevilor către altele mai mari din proximitate, adoptarea modelului de predare simultană în școlile cu efective critice ale numărului de elevi iar la cealaltă extremă congestionarea școlilor din arealele periurbane.

În acest context, obiectivul general al acestui studiu reprezintă analiza geografică a evoluției rețelei școlare românești care oferă servicii educaționale de nivel primar, respectiv, a populației școlare înscrise în acest ciclu de învățământ, dintr-o perspectivă geografică, utilizând metode de analiză specifice, la nivelul fiecărei comune, localități și instituții școlare.

Structura acestui studiu începe cu sinteza literaturii de profil dedicată problematicii restructurării rețelei școlare în mediul rural din Europa, urmată de prezentarea metodologiei de adaptare carto-geografică, statistică și grafică a datelor și analiza rezultatelor, pe categoriile celor două extreme: ruralul afectat de depopulare și ruralul supraaglomerat, pe lângă cazurile punctuale de oscilații atipice și evoluția temporală a unităților cu particularități locale distincte. Finalmente, analiza se încheie cu discuția rezultatelor și limitărilor de cercetare.

Sinteza literaturii: rețeaua școlară rurală – tendința incertitudinii în contextul restructurărilor

În zonele rurale școala reprezintă „*inima*” localității, îndeplinind, pe lângă rolul educațional *sine qua non*, principalele funcții sociale ale comunității: întâlniri formale, informale sau evenimente culturale. Poziționarea geografică și clădirea școlii sunt percepute drept punctul central de socializare al satului, mai ales pentru elevi (Karlberg-Granlund, 2019), jucând totodată un rol important în construcția sentimentului de apartenență și identificare cu acea comunitate, semnificație care este transmisă pe scară generațională (Bagley, & Hillard, 2011). Prezența unei școli reprezintă garanția vitalității unei comunități, iar îndepărtarea copiilor de localitatea care nu le mai poate asigura serviciile educaționale primare este un indicator al lipsei de sustenabilitate a comunităților locale. Astfel, capacitatea unei

localități rurale de a-și menține școala reprezintă cel mai important indicator al rezilienței demografice a propriei populații.

Disoluția unei școli rurale este percepută în mentalul colectiv ca fiind un simbol categoric al regresului localității, din cauza imposibilității de a susține viitoarele generații, eveniment care de cele mai multe ori este ireversibil (Haartsen, & van Wissen, 2012) și este uneori simțit drept un precursor al unei inevitabile „morți demografice” a localității (Brouwer, 2019). Astfel, menținerea unei unități școlare, în contextul tendinței generale de declin al populației tinere din ultimele două decenii, reprezintă o provocare tot mai des întâlnită în mediul rural, iar închiderea acesteia devine întotdeauna o consecință emotivă a schimbărilor sociale, economice și demografice. Deși arealele rurale apropiate de centrele urbane sunt de regulă foarte dinamice demografic, fiind zone atractive mai ales pentru noul venit (Kubeš, & Vokrouhlík, 2019; Kučerová, & Kučera, 2012; Fargas-Male, & Bagley, 2022), spațiile rurale slab populate, cu perspective economice limitate, nu oferă foarte multe oportunități pentru cohortele tinere, iar depopularea treptată a unei localități de aceste grupe de vârstă vulnerabilizează și contractă structurile serviciilor publice, inclusiv cele educaționale. Astfel, școlile acestor regiuni sunt primele afectate de migrarea adulților din ruralul neatractiv și întemeierea unei familii în urbanul ofertant, care, de altfel, este una dintre cele mai dominante tendințe demografice cu impact major asupra dinamicii structurilor rețelei și populației școlare (Tudora, 2010; Fargas-Male, & Bagley, 2022). Restrângerea școlilor rurale în contrast cu aglomerarea regiunilor urbanizate și a periferiilor acestora reprezintă un fenomen predominant de tranziție demografică pe întregul continent european.

Școlile rurale mici care au fost închise sau care se află aproape de limita desființării au în comun aceleași combinații de factori: în primul rând, reducerea natalității, oportunităților de muncă și plecarea familiilor tinere înseamnă mai puțini elevi înscriși la școală (Egelund, & Laustsen, 2006; Kroismayr, 2019), iar de dimensiunea populației școlare depinde bugetul alocat (majoritatea statelor europene au adoptat politica finanțării unităților per elev (Kroismayr, 2019; Kvalsund, 2019)), numărul de cadre didactice și fondurile destinate resurselor educaționale și tehnice (Lehtonen, 2021). Fuziunea sau închiderea școlilor rurale mici reprezintă un subiect intens dezbătut în discursurile politice, precum și în studiile de profil, cu multiple argumente pro și contra, unde retorica academică dominantă este fixată împotriva comasărilor și transferurilor de elevi către școlile mai mari, considerându-le o amenințare la adresa vieții rurale (Villa, & Knutas, 2020; Bajerski, 2020). Aceste reconfigurări sunt de fapt mai puțin justificate de motive educaționale, ci mai degrabă de rațiuni financiare (Kovács, 2012). Tendințele de desființare sau fuziune a școlilor rurale (excluzând ruralul periurban) sunt fenomene des întâlnite în arealele îndepărtate de centrele urbane, mai ales în zonele montane, în localitățile care prind viață doar sezonier sau în spațiile care se confruntă cu regresul activităților economice, indiferent de nivelul general de bunăstare al țării. Per ansamblu, problematica gestionării educației în mediul

rural din punct de vedere geografic, social și economic s-a dovedit a fi un subiect sensibil și iritant pentru decidenții politici, considerat „o pietricică în pantoful Europei” (Hargreaves, 2020).

România nu este o excepție de la fluctuațiile populației școlare rurale, cu toate progresele înregistrate în ultimele două decenii. Deși sistemul educațional românesc este unul dintre cel mai des reformate, acesta (încă) nu reușește să asigure echitate și egalitate de oportunitate pentru fiecare elev, balanța înclinând în defavoarea rezidenților mediului rural. Problemele structurale din interiorul sistemului par să acutizeze discrepanțele educaționale (Muntele *et al.*, 2020), care, la micro-scară unei familii, se reflectă sub forma încurajării migrației spre urban cu promisiunea de creștere a calității vieții în schimbul depopulării arealelor care se confruntă cu volatilitatea locurilor de muncă, șomaj structural și lipsa perspectivelor economice. La acestea se adaugă tranziția dificilă din sistemul de învățământ spre piața muncii mai ales pentru populațiile din zonele rurale periferice, lăsate pradă subdezvoltării și accesibilității dificile către serviciile educaționale de calitate, obstrucționări care cauzează pe termen lung asocierea acestor spații cu lipsa de performanță academică. În consecință, optimizarea rețelei școlare primare rurale reprezintă un subiect de actualitate permanentă, iar desființările școlilor mici – apanajul principal al restructurărilor.

În acest context, principalele argumente economice și educaționale pentru închiderea școlilor mici vizează faptul că un raport scăzut de elevi/profesor înseamnă costuri mai mari pentru asigurarea salariilor angajaților și întreținerea tehnico-edilitară a școlii (Assmo, & Wihlborg, 2012) sau rezultate mai scăzute la testele naționale standard (Amcoff, 2012). În plus, o școală rurală mică este asociată cu separarea elevilor de oportunitățile formării legăturilor sociale și prieteniiilor cu alți copii de vârsta lor și cu o variație mai mare de profesori, dificultăți de asimilare a materiei în cadrul predării simultane (Smit *et al.*, 2015), izolarea profesională a cadrelor didactice (White, 2008) sau provocări legate de modul de organizare și evaluare corectă a elevilor din clasele cu predare simultană. De asemenea, comasarea elevilor din localitățile dispersate într-o școală mai mare poate avea efecte pozitive în sensul creșterii gradului de incluziune școlară și reducerea segregării pe criterii economice sau etnice. Aceste motivații se bazează pe o serie de argumente pragmatice: naveta zilnică a copiilor de vârstă primară către o școală dintr-o localitate mai mare poate avea influențe favorabile pe termen lung atât asupra rezultatelor școlare, cât și prin prisma dezvoltării emoționale și a relațiilor sociale în timpul și după ore, pe lângă dezvoltarea spiritului de competiție. Spre exemplu, într-o clasă mai numeroasă elevii au un număr mai mare de colegi de aceeași vârstă iar profesorii pot apela la o varietate mai largă de metode didactice a căror aplicabilitate ar fi fost dificilă într-o clasă cu niveluri diferite de dezvoltare cognitivă, mai ales unde predarea se desfășoară simultan. În plus, școlile mari beneficiază de bugete și resurse mai generoase decât unitățile mici și sunt mai sustenabile financiar pentru autoritățile locale. Susținând aceste idei, numeroase studii demonstrează că închiderea școlilor mici nu a avut nici un impact nefavorabil

asupra indicatorilor socioeconomici și demografici locali (Elshof *et al.*, 2015), însă rezultatele diferă în funcție de regiune: în unele cazuri, numărul populației rezidente a început treptat să crească datorită dezvoltării sectorului imobiliar și a sporirii generale a nivelului de trai, care a permis inclusiv stabilirea familiilor cu copii de vârstă școlară care făceau naveta împreună cu părinții către un centru urban, față de care aveau relații mai apropiate decât cu localitatea de reședință (Egelund, & Laustsen, 2006).

De cealaltă parte, în contextul discuțiilor de a menține sau de a închide o școală, intervin problematicile ce țin de *accesibilitatea geografică și inegalitățile de oportunitate* la educație de calitate: care este raportul distanță/timp până la următoarea școală (mai mare sau mai apropiată)? sunt disponibile mijloace de transport gratuite și accesibile pe tot parcursul anului școlar? cât de facil ar fi procesul de adaptare a copiilor și profesorilor într-o nouă școală, departe de casă? Deși argumentele pentru concentrarea elevilor din localitățile mici în școli de dimensiuni medii sunt incontestabile din punct de vedere funcțional, contractarea rețelelor de unități primare în arealele izolate geografic și cu populație îmbătrânită este deseori o decizie dificilă din cauza opoziției populațiilor locale (Solstad, & Karlberg, 2020), dificultăților de adaptare a copiilor la o nouă școală departe de casă (Bajerski, 2020) sau teama de o viitoare accelerare a declinului demografic. Cu toate acestea, închiderea școlilor în mediul rural reprezintă un fenomen inevitabil care schimbă geografia rețelei și accesibilității școlare.

Din punct de vedere istoric, grădinițele, școlile primare și școlile gimnaziale în localitățile mai mari erau localizate la distanțe care puteau fi parcurse pe jos (Deunk, & Maslowski, 2020; Kučerová & Kučera, 2012), însă, odată cu declinul populației rezidente în mediul rural, aceste distanțe au devenit tot mai mari pentru elevii din satele mici, unde școlile au fost închise treptat pe parcursul ultimelor două decenii. În acest context, care ar fi principalele riscuri pentru comunitățile locale cu școli foarte mici? Tendința raționalizării și centralizării rețelei în numele eficienței poate avea, pe termen lung, efecte negative mai mari asupra populației școlare de vârstă primară decât sumele economisite prin desființarea unei unități: disocierea copiilor de propria localitate, reducerea timpului liber pentru alte activități de învățare sau recreative (o parte din timp este dedicat navetei) sau dependența de un mijloc de transport. Acești factori pot avea influențe negative pe termen lung asupra performanțelor academice (Kovács, 2012) și scăderea mai rapidă a populației din cohortele tinere în localitățile unde s-a închis ultima școală (Elshof *et al.*, 2015). În plus, familiile tinere nu ar fi motivate să se mute într-o localitate fără școală, cel puțin pentru treapta primară, mai ales dacă nu dispun de mașină proprie și cea mai apropiată școală este la peste 30 de minute distanță (Bagley, & Hillyard, 2013; Lehtonen, 2021; Hargreaves *et al.*, 2009). Totodată, în școlile rurale mici (<50 sau <100 de elevi, în funcție de pragul fiecărei țări) incertitudinea decidenților politici asupra continuării sau sistării activităților școlare afectează și puținul personal didactic: profesorii se simt demotivați, izolați și constrânși să adapteze strategii care solicită cereri minime de resurse (Solstad,

2009; Smit *et al.*, 2015). În alte state, există o carență a profesorilor și educatorilor care aleg o carieră didactică într-o școală rurală mică, cu puține oportunități de dezvoltare profesională.

Modelul de predare simultană este de obicei des întâlnit în școlile rurale mici cu puțini elevi, existând discrepanțe de organizare și percepție asupra acestora din perspectiva autorităților, profesorilor și părinților. Deși sunt relativ puține studii referitoare la această nișă, chiar dacă o bună parte din populația școlară rurală locuiește în zone mai puțin accesibile în raport cu criteriile convenționale și cu o rată ridicată a dependenței demografice (Hargreaves *et al.*, 2009; Vulević, & Knežević, 2017), rezultatele din diferite țări europene converg spre aceleași dileme ale performanței și viitorului acestui tip de predare. În Austria clasele cu predare simultană sunt grupate două câte două, în Elveția, două clase cu câte trei ani împreună și doar cele foarte mici au câte un profesor pentru toate clasele primare (Raggl, 2015). În România clasele cu predare simultană sunt adaptate în funcție de numărul de copii, fie câte două niveluri, fie cumulat, în UAT-urile izolate geografic sau lingvistic unde nu există posibilitatea asigurării transportului școlar, menținerea acestora fiind văzută drept o metodă de a reduce riscul abandonului școlar. Studiile arată că, în ciuda libertății de organizare a orelor, provocările profesorilor devin mai dificile când într-o clasă sunt atât elevi de clasa I, cât și de clasa a IV-a. În plus, în unele cazuri, există tendința din partea părinților de a respinge modelul de predare simultană, din cauza riscului ca elevul să nu fie suficient de pregătit și competitiv pentru următoarele cicluri școlare, comparativ cu cei din școlile mai mari (Smit *et al.*, 2015), prin înscrierea acestuia la o școală dintr-o localitate apropiată, chiar urbană (Slee, & Miller, 2015). Astfel, școlile cu predare simultană, adesea percepute ca mai puțin performante, cu profesori mai slab pregătiți (Bîrzea *et al.*, 2006; Drăghici *et al.*, 2022) și scumpe de întreținut, sunt primele vizate de politica restructurărilor și raționalizărilor educaționale (mai ales dacă profilul demografic al localității indică tendința declinului natalității), cu excepția celor localizate în zone montane sau deltaice cu accesibilitate extrem de dificilă din cauza terenului.

Cealaltă perspectivă a rețelei de educație rurală este formată de zonele periurbane, dens populate, din hinterlandul orașelor cu economie atractivă, categorisite în statistici drept rurale, dar care, *de facto*, în ultimele două decenii, în special în țările postsocialiste ale Europei Estice, au înregistrat creșteri substanțiale ale populației rezidente. Aceste excedente s-au format pe baza migrației tinerilor spre urban, inclusiv a familiilor cu copii de vârstă școlară (Kovács, 2012), redesenând într-un interval scurt întreaga structură demografică și profilul socioeconomic al unor zone recent puțin atractive, de la marginile marilor orașe. Școlile și grădinițele acestor spații deservește de regulă atât localitatea unde sunt amplasate, cât și unele familii din proximitatea urbană a instituției, din cauza crizei de locuri sau a supraaglomerării din oraș. Expansiunea acestor zone determină saturarea rapidă și insuficiența locurilor (Kučerová *et al.*, 2020; Kubeš, & Vokrouhlik, 2019) întrucât infrastructura educațională publică nu a putut ține pasul cu amploarea evoluțiilor

demografice, motivând în paralel dezvoltarea serviciilor școlare private, deși acestea nu dispun, de regulă, de capacități foarte mari. În condițiile unei libertăți de alegere mult mai dinamice (Keserű, 2013), datorită poziționării și accesibilității geografice, deciziile parentale în periurban devin multidimensionale (periurbanul fiind dependent de piața muncii și serviciile publice și private ale urbanului): unii părinți aleg cea mai apropiată școală, până la care elevul ar putea merge pe jos, alții preferă una din oraș, cu timpi reduși de deplasare în raport cu locul de muncă al unuia dintre părinți, o școală cu reputație bună, care poate fi sau nu departe de casă sau una privată, necongestionată, unde profesorii pot interacționa mai eficient cu fiecare elev. În periurban, spre deosebire de ruralul clasic, geografia mecanismului de alegere a școlii este influențat de fluxuri variabile, puterea deciziilor școlare și a mobilității spațiale este flexibilă în funcție de compoziția socială, criteriul proximității (Gheba, 2019), constrângerile temporale și capitalul financiar al familiei.

Metodologie

Analiza geografică a structurii și evoluției rețelei școlare primare pornește de la spațializarea și cartografierea datelor oferite de Ministerul Educației, prin intermediul platformei data.gov.ro: fiecare școală este încadrată într-o localitate, care la rândul ei este codată distinct și face parte dintr-un sistem administrativ superior cu alte coduri unice. La scară națională, volumul de date al tuturor unităților cuprinde 7.089 de școli cu ciclul primar și 415.301 elevi în 2015-2016, valori care au înregistrat diverse fluctuații, în principal din cauza depopulării localităților rurale de grupa de vârstă școlară 6-10 ani, până în punctul în care în unele localități nu a mai fost viabilă menținerea unei școli. În alte situații a fost menținut numărul de unități, chiar dacă numărul de elevi a scăzut constant sau a înregistrat creșteri modeste. La cealaltă extremă, datele indică supraaglomerarea școlilor din localitățile periurbane, care a încurajat (și) apariția școlilor private în zonele metropolitane ale marilor orașe. Astfel, în anul școlar 2021-2022 rețeaua s-a restrâns până la 6.165 de unități primare și 369.770 de elevi.

Elementul central al cercetării este reprezentat de școlile cu elevi înmatriculați în clasele pregătitoare până la clasa a IV-a, identificate conform codului unic al instituției (SIIIR), cărora li s-a atribuit codurile SIRUTA ale localității și comunei (UAT). Aceste date au fost cartografiate utilizând softul geografic PhilCarto. Totodată, din această bază de date au fost excluse școlile cu învățământ special (păstrând doar cele de masă), clasele cu frecvență redusă (păstrând doar clasele de zi) și clasele formate în programul „A doua șansă” (destinate adulților). Cartografierea rezultatelor a considerat fiecare școală drept unitate individuală, cu cod SIIIR unic, diferit de codul școlii cu personalitate juridică¹ la care este subordonată.

Analiza descriptivă a presupus crearea a două baze de date:

a) Baza de date a școlilor, în intervalul 2015/2016-2021/2022, cu elevi înscriși în ciclul primar. Numărul de școli a variat în fiecare an, păstrându-și tendința generală de restrângere, astfel încât, dacă o școală a fost închisă în 2018, aceasta a fost notată între 2019 și 2021 cu 0 elevi, pentru a păstra omogenitatea seriilor. Viceversa, dacă o școală a fost deschisă în 2018, aceasta a fost notată între 2015 și 2017 cu 0 elevi. În cazurile unde a avut loc comasarea a două școli, numărul de elevi înscriși apare în dreptul școlii principale care este frecventată după fuziune.

b) Baza de date a numărului de elevi înscriși, raportată la numărul de școli din UAT în fiecare an școlar între 2015 și 2021. Examinarea acestor raporturi a permis analiza tendințelor generale de restrângere a rețelei versus a cazurilor conjuncturale de extindere.

Analizele descriptive ale celor două baze de date au fost prelucrate cartografic, la scară comunală, rezultând o serie de hărți cu ecarturi calitative ale dinamicii numărului de școli și cantitative, a mediilor raporturilor elevi/școală și evoluției numărului de elevi, considerând drept referință valoarea anului școlar 2015-2016.

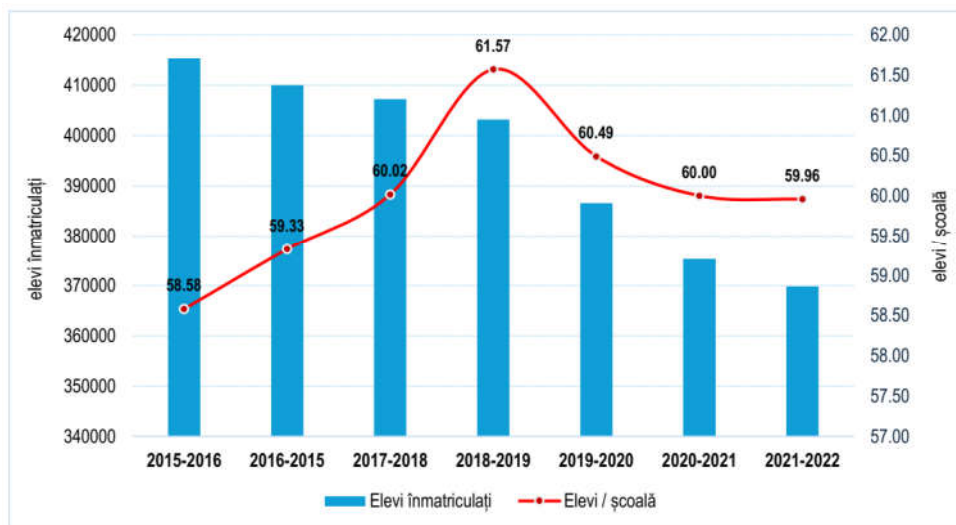
Structuri spațiale ale serviciilor educaționale primare în mediul rural

Cartografia mediilor numărului de elevi pe școală, variația numărului de unități primare între 2015 și 2022, clasificarea UAT-urilor în raport cu gradul de reziliență față de dinamica școlilor și a numărului de copii înscriși nu scot la iveală prea multe situații impredictibile, densitățile ridicate fiind, în mare parte, anticipabile, reflectate prin supraaglomerarea claselor și înființarea punctuală a școlilor cu finanțare privată în cazul așezărilor rurale situate în zonele metropolitane ale orașelor dinamice. În antiteză, statisticile mediului rural indică o tendință consolidată de restrângere a rețelei de școli prin desființarea unităților școlare mici din așezările fără funcție administrativă și transferarea elevilor către școlile mai mari din comună.

Diminuarea constantă a numărului de copii în mediul rural contractă anual structura rețelei de servicii educaționale primare. La scară națională sistemul școlilor primare prezintă fluctuații negative în condițiile în care existența acestor școli *in situ* este sensibilă și dependentă atât de migrația adulților, cât și de rata natalității, a cărei reducere la minim, cu mici excepții, nu mai poate justifica menținerea unităților în satele de mici dimensiuni. Combinarea celor trei analize descriptive a permis urmărirea modului în care rețeaua serviciilor educaționale primare reacționează și se adaptează la schimbările impuse de parametri precum localizarea, accesibilitatea spațială și demografia grupelor de vârstă din prima treaptă școlară.

Rezultatele cercetării

Rețeaua școlilor primare în mediul rural este caracterizată prin prezența unităților școlare în majoritatea localităților cu suficiente contingente tinere care să poată susține menținerea acestui tip de serviciu public, acestea reușind să înmatriculeze, în medie, 60 de copii în întregul ciclu primar (media națională a raporturilor a variat între un maxim de 61,57 elevi/școală în 2018-2019 și 58,59 în 2015-2016). Raporturile au înregistrat schimbări minime în ultimii ani pe seama optimizării numărului de școli, în concordanță cu tendința generală de scădere a populației școlare de vârstă primară (fig. 1).



Sursa datelor: calcule efectuate de autor, după data.gov.ro, Ministerul Educației, 2024

Figura 1. Numărul elevilor înmatriculați în ciclul primar în mediul rural și raportul elevi/școală

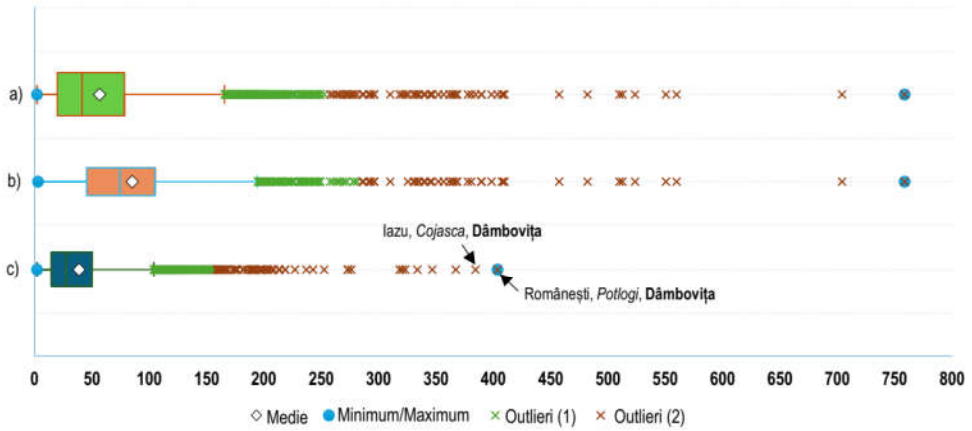
Prezența unei școli primare în mediul rural, în mod special în satele componente ale unei comune, poate fi considerată un indicator important al continuității vitalității demografice, iar în antiteză, un număr redus de elevi (<10 într-o clasă) sau absența acestora sugerează amploarea depopulării localității, prin migrarea adulților sau/și îmbătrânire demografică, declin care, de cele mai multe ori, are caracter irevocabil. Astfel, restructurarea rețelei de școli primare este organizată în sensul redirectionării elevilor spre centrele de comună sau spre altă școală apropiată, cu dotări tehnice mai bune și personal didactic mai pregătit, în general când numărul acestora coboară sub 10-12 copii în întregul ciclu primar. Totuși, nu pot fi evitate situațiile în care dependența de navetismul zilnic este

complicată de problematica asigurării mijloacelor auto publice (mai ales în cazurile localităților mici, sub 200-300 de locuitori, cu foarte puțini elevi) sau timpilor mai mari de deplasare, din cauza complexității terenului și a rețelei rutiere. În plus, categoria de vârstă a populației școlare din ciclul primar (6-10 ani) este sensibilă la aceste tipuri de mobilități pendulatorii, încât, pe termen lung, accesibilitatea deficitară a unui sat în raport cu cea mai apropiată localitate care dispune de școală primară poate fi un stimulent suplimentar de emigrare a cohortelor tinere.

Comasările sau absorbțiile școlilor mici nu sunt o măsură necesară doar din punct de vedere al optimizării calității actului educațional și relațiilor sociale din perspectiva elevului, ci și datorită schimbărilor impuse de adoptarea Legii Educației Naționale 1/2011, care prevede introducerea finanțării *per capita* și acordarea statutului de școală cu personalitate juridică unităților cu peste 300 de elevi, cu câteva excepții². Implicit, o școală cu un număr mic de elevi nu este rentabilă din punct de vedere economic, principiu care s-a păstrat și în Legea Învățământului Preuniversitar 198/2023, posterior datelor din analiză.

În anul școlar 2015-2016 existau doar cinci comune, de dimensiuni demografice foarte mici, izolate din punct de vedere fizico-geografic, cu ponderi între 0 și 10% a populației tinere (0-14 ani), fără școli primare: *Bătrâna* (88 de locuitori, fără copii de vârstă primară)³, *Cârjiți* (686 de locuitori, 24 de copii de vârstă primară, care fac naveta la Deva) și *Bunila* (247 de locuitori, fără copii de vârstă primară) în Hunedoara, *Brebu Nou* în Caraș-Severin (166 de locuitori, 4 elevi de vârstă primară) și *Ciocârlia* în Ialomița (761 de locuitori, 32 de elevi de vârstă primară, școala a fost desființată în 2010, iar copiii au fost transferați la unități din Urziceni). La sfârșitul anului școlar 2017-2018 în alte patru comune au fost desființate definitiv ultimele școli primare, unde, în intervalul cuprins în analiză, s-au născut mai puțin de 5 copii pe an, fiind imposibilă menținerea infrastructurii serviciilor educaționale primare: în *Ceru-Băcăinți*, Alba, ultimii 4 elevi, 2 în clasa a III-a și 2 în clasa a IV-a, au fost repartizați la școala din Blandiana; în satul Costomiru, comuna *Pardoși*, Buzău, 4 elevi, câte unul în clasele pregătitoare, II-a, III-a și a IV-a, repartizați la Mărgăritești; în *Cerbăl*, Hunedoara, 3 elevi, 1 în clasa III-a și 2 în clasa IV-a; în *Moldoveni*, Ialomița, 8 elevi în clasa pregătitoare repartizați la școala din Adâncata.

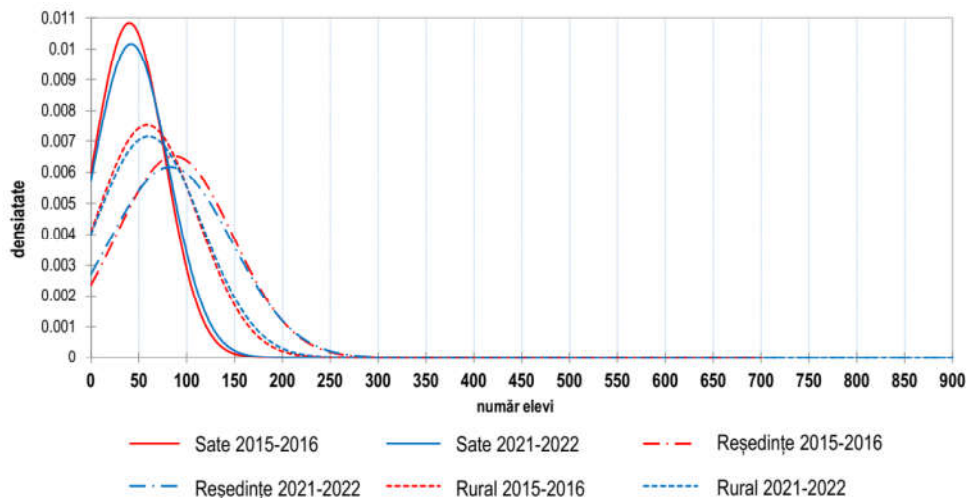
Cele mai vulnerabile școli unde ciclul primar se află în „zona de risc” de desființare și cele care au fost închise definitiv au sau au avut statut arondat (unitățile din sate, subordonate administrativ unei școli cu personalitate juridică, aflată frecvent în reședința de comună). La scară națională, acestea înregistrează puțini copii înscriși într-o clasă, deseori sub minimul legal stabilit de Legea 1/2011⁴. Media numărului de elevi în școlile primare din sate se ridică la 38,71 elevi/ciclul primar, fiind frecvente situațiile de predare simultană (fig. 2).



Sursa datelor: calcule efectuate de autor, după data.gov.ro, Ministerul Educației, 2024

Figura 2. Dispersia mediilor numărului de elevi/școală în mediul rural (a), reședințe de comune (b) și sate (c)

Pentru reducerea costurilor și a numărului de clase, de la un punct critic de elevi, aceștia sunt repartizați în următorul an la școala primară sau gimnazială din comună (care au în medie 85,07 elevi/ciclu primar) sau, la discreția părinților, spre alte școli din proximitate. La scară națională, modelul de restructurare prin comasarea sau fuziunea școlilor poate fi extrapolat pentru alte 732 de UAT-uri unde, între 2015 și 2021, a fost închisă cel puțin o școală primară, dintre care 35,96% au rămas cu o singură unitate. Concomitent, cu o diferență de 856 de unități primare închise în sate între 2015 și 2021, datele arată că desființările nu au avut un impact semnificativ asupra unor potențiale aglomerări ale claselor în școlile rămase: densitatea populației școlare a crescut de la o medie de 40,22 elevi/școală în 2015-2016, la un maxim de 42,01 elevi/școală șapte ani mai târziu (fig. 3). În 2015-2016 valoarea maximă a frecvenței relative indică o pondere de 23,53% a școlilor din sate care aveau între 9 și 19 elevi, iar în 2021-2022, de 22,95%, diferență explicată de creșterea ușoară a numărului de unități cu peste 20 de elevi. În ultimul an de activitate înainte de a fi închise, școlile din sate aveau în medie 13 elevi, dintre care puțin peste 40% nu depășeau 9 elevi în cele cinci clase primare.



Sursa datelor: calcule efectuate de autor, după data.gov.ro, Ministerul Educației, 2024

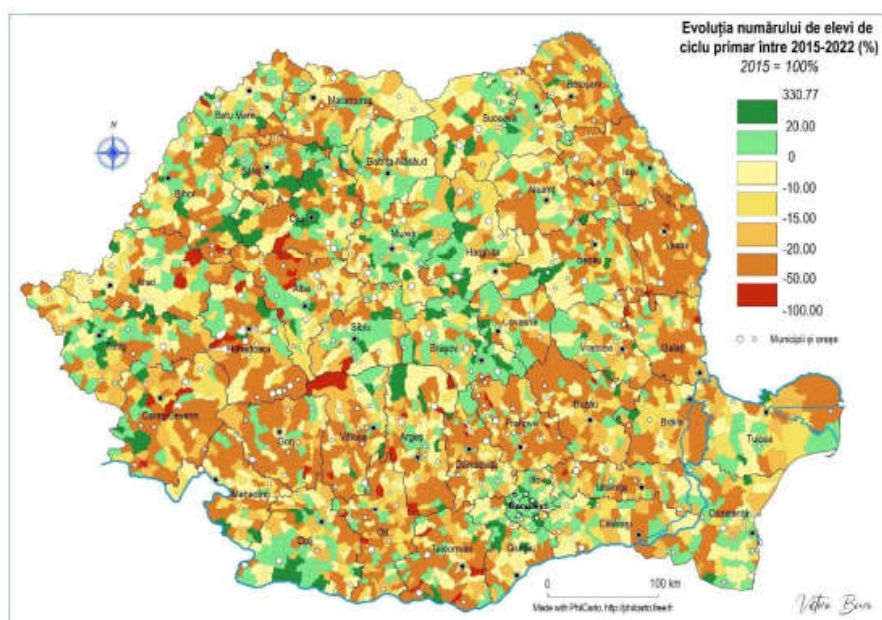
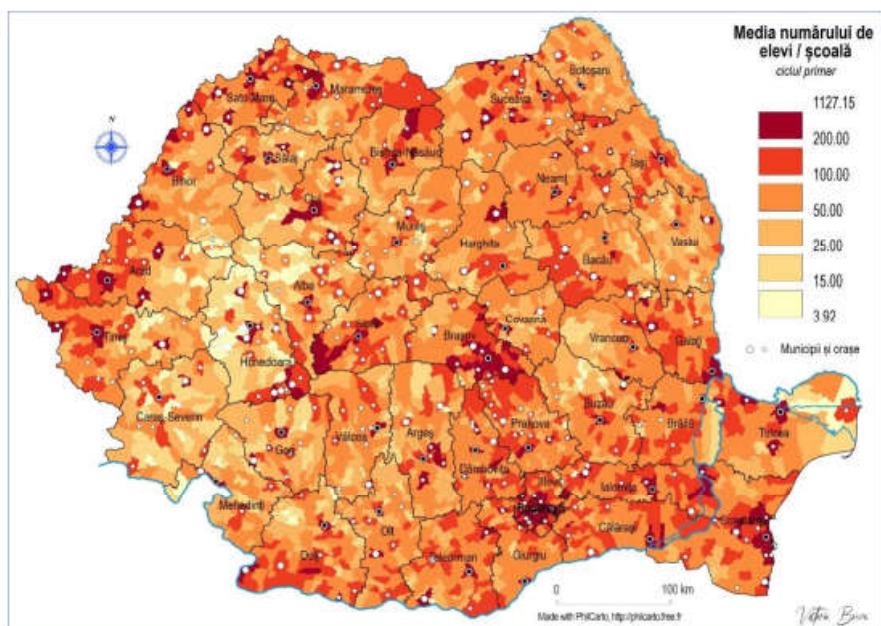
Figura 3. Densitatea numărului de elevi pe unitate școlară, pe categorii de rural: 2015-2016 vs. 2021-2022

Tendința de creștere ușoară a gradului de concentrare a claselor din școlile satelor nu este reprodusă de reședințele de comune, care au manifestat variații inverse: de la 87,11 elevi/ciclu primar în 2015-2016 la 82,89 în 2021-2022. În schimb, școlile acestei categorii au un caracter mult mai eterogen (fig. 2, fig. 3), media fiind puternic influențată de outlierii 2⁵, cu valori excepțional de mari, care pot distorsiona imaginea de ansamblu. Așadar, valorile rezultate după excluderea acestora demonstrează o scădere procentuală a mărimii claselor în reședințe cu 5,93%, în timp ce școlile reședințelor-outlierii au devenit tot mai aglomerate, de la o medie de 391 de elevi/școală în 2015-2016 la 437 în 2021-2022. Dintre acestea, *Dumbrăvița* și *Giroc* în Timiș se remarcă cu cele mai spectaculoase creșteri ale numărului de copii. De fapt, maximele excepționale, care depășesc pragul de 300 de elevi reprezintă școlile din periurbanul orașelor mari, în localități considerate rurale doar din punct de vedere administrativ: *Florești* și *Apahida* (Cluj-Napoca), *Lumina* (Constanța), *Dumbrăvița* (Timișoara), *Băleni* (Târgoviște), poziționându-se cu profilul de creștere cronologică similară, sau în comunele cu natură etnică specifică (*Slobozia Bradului* în Vrancea, *Bărbulești* în Ialomița).

Analiza rezilienței rețelei primare din mediul rural este extrem de complexă, influențată de numeroși factori locali, astfel, prezentarea optimă a disparităților de asigurare a serviciilor educaționale primare, caracteristicilor și cauzelor acestora a fost considerată descrierea extremelor, începând cu zonele cu valori foarte reduse ale densității populației școlare și ponderi scăzute ale cohortelor tinere, corelate cu declin demografic, cu un caracter profund rural, precum și a tipologiilor specifice

de rural ale căror dinamici au fost influențate negativ de proximitatea față de un centru urban. De cealaltă parte se regăsește categoria localităților rurale cu un comportament și infrastructură educațională tipic urbană din arealele care au înregistrat creșteri demografice importante, pe fondul extinderii imobiliare exponențiale de dată recentă și a fenomenului de migrație urban-periurban și rural-periurban caracteristic zonelor metropolitane.

La nivel național, cele mai frecvente situații sunt de retragere spre centrul de comună (în 550 de comune a fost închisă o singură școală, iar în 183, mai mult de două școli), spre unitatea cu personalitate juridică: spre exemplu, în *Cândești*, Botoșani, în anul școlar 2015-2016 au fost înmatriculați 98 de elevi, 73 în *Cândești*, 14 în *Talpa* și 11 în *Vițcani*, număr care a scăzut până la 79 de elevi în 2021-2022, când a rămas activă doar școala gimnazială din reședință. Cu o reducere generală de doar 19,38% și beneficiind de căi de acces facile, considerând distanțele mai mici de 3 km între aceste sate, restructurarea rețelei, în acest caz, nu a impus dificultăți prea mari pentru elevii din comună. Mai dificilă este accesibilitatea față de școala primară în zonele unde depopularea ruralului a început mai timpuriu, pe fondul restrângerii activităților economice și emigrației, determinând declinul rapid al natalității. Acest fenomen se resimte în mod special în geografia rețelei școlare a așezărilor montane, cu sate dispersate, din partea vestică a țării, care se confruntă cu disparități majore de asigurare a serviciilor educaționale primare, unde scăderea populației impune deplasarea elevilor către școala din comună, deseori pe distanțe mari. În aceste areale se reunesc majoritatea structurilor teritoriale cu dimensiuni demografice reduse: Depresiunea Brad, Gurahonț în zona nordică a Hunedoarei și estică a Aradului – în ultimii 7 ani școala din *Bulzeștii de Sus*, Hunedoara, nu a avut mai mult de 8 elevi, în 2021-2022 fiind înmatriculați doar 5, iar în *Chisindia*, Arad, cu 16 elevi în două sate, s-a înregistrat un declin de 57,8% al populației școlare din 2015-2016. De-a lungul Culoarului Bistrei și în Munții Poiana Ruscăi se află cea mai extinsă zonă depopulată din țară, aici fiind concentrate cele mai numeroase localități fără școli primare și comune cu medii de <20 elevi/școală: *Lelese*, cu 4 elevi, *Toplița*, 12 elevi, ambele cu predare simultană, *Lunca Cernii de Jos*, 22 elevi în două școli și *Densus*, cu 34 de elevi în două școli. Analiza cronologică a dinamicii populației de elevi în aceste școli indică variații procentuale fluctuante negative, deși volumul numeric a păstrat un caracter modest. Totodată, dacă școala unui sat de câmpie ar ajunge la borna de 10-12 elevi/ciclu primar, ar fi închisă, situație mai dificilă la munte și în satele din deltă, unde intervin restricțiile cadrului natural și distanțele mari între localități (fig. 4a, 4b). Astfel se explică restrângerea rețelei spre centru, desființarea intervenind doar atunci când este inevitabilă matematic.

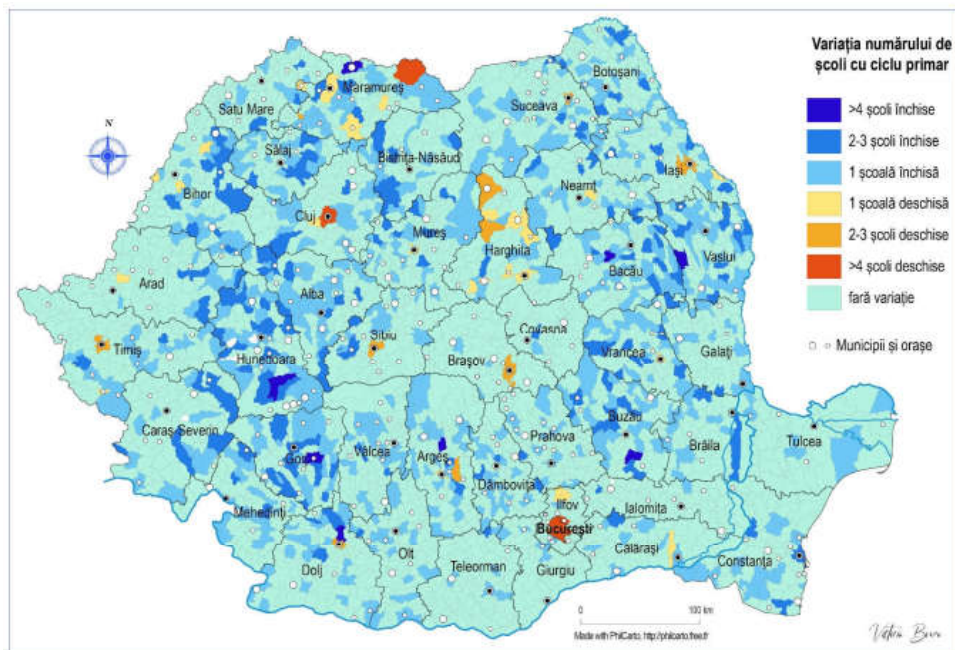


Sursa datelor: hărți făcute de autor, după data.gov.ro, Ministerul Educației, 2024
 Figura 4 a. Media numărului de elevi/școală; b. Evoluția numărului de elevi de
 ciclul primar între 2015 și 2022 (%)

Spre sud, în depresiunile intramontane ale Caraș-Ezerișului și Almăjului, regiuni rurale izolate, se formează structuri spațiale cu densitate mai puțin omogenă, păstrând totodată medii foarte scăzute, fiind destul de rare comunele care au mai mult de 20 de elevi: în *Văliug*, comună cu 643 de persoane recensate, în 2021-2022 au fost înscriși 7 copii, reprezentând o scădere de 66,6% față de 2015, când erau 21, iar școlile din *Buchin*, aflate în imediata proximitate sudică a Caransebeșului, în șapte ani au pierdut 63,46% din populație școlară primară, de la 52 la 19 elevi, explicându-se prin navetismul firesc spre municipiu.

Spre nord, în zona montană a județului Alba, caracterizată prin spații rurale slab populate, cu accesibilitate dificilă, îmbătrânite și cu sate dispersate, serviciile educaționale de rang primar sunt organizate în centrul de comună, în situațiile în care populația cohorței 6-10 ani din satele componente este (aproape) inexistentă și nici școala comunei nu adună mai mult de 15 elevi: *Ponor*, de la 12 elevi în 2015-2016 la 2 elevi în 2021-2022 (1 elev în clasa II-a și 1 elev în clasa IV-a), la 475 de persoane rezidente; *Râmeț*, de la 6 la 4 elevi între 2015-2021, *Întregalde*, de la 10 la 4 elevi în 2021, la 459 de persoane recensate. În comunele care dispun de două sau mai multe școli primare, acestea sunt localizate în cele mai mari localități, care oricum rareori depășesc 200 de locuitori, iar populația școlară numără între 4 și 18 elevi. În aceste condiții, în unele sate, precaritatea căilor de acces și obstacolele geomorfologice creează uneori relații dezavantajoase față de centrul propriei comune: în *Poșaga*, localitatea Sagacea se află într-o poziție nefavorabilă în raport cu singura școală din Poșaga de Jos: deși distanța rutieră este de numai 4 km, aproape tot traseul traversează un sector de chei, situație similară și între Dealu Frumos și școala din *Vadu Moșilor*, legătura rutieră directă incluzând o porțiune neasfaltată cu serpentine.

Structuri spațiale cu densități reduse ale populației școlare se regăsesc și în zonele subcarpatice ale Buzăului (fig. 4a, fig. 5), în comune cu sate de dimensiuni demografice modeste, unde rețeaua școlară este afectată de aceleași fenomene: scăderea natalității, migrația adulților tineri, îmbătrânirea demografică și transferul elevilor spre unitățile mai mari. Astfel, în comunele cu puțini copii, serviciile educaționale primare sunt reprezentate de una-două școli în localitățile mai mari. De exemplu, la școala gimnazială din *Mărgăritești* vin copiii din cele 3 localități componente, iar în 2021-2022 clasele primare cumulau doar 8 elevi. În *Chiliile*, comună cu 506 persoane recensate, grupa de vârstă 0-14 ani număra doar 44 de copii, iar numărul de elevi de vârstă primară a involuat de la 13 la 8 în 2021-2022. Dintre toate comunele acestui areal, cele mai drastice comasări ale unităților școlare au avut loc la *Mânzălești* (fig. 5), de la 8 școli în 2015-2016, la 5 în 2021-2022, fiind închise cele din Buștea (cu ultimii 4 elevi), Plavățu (4 elevi) și Valea Cotoarei (6 elevi).



Sursa datelor: hartă făcută de autor, după data.gov.ro, Ministerul Educației, 2024

Figura 5. Variația numărului de școli cu ciclul primar între 2015 și 2022 (%)

În localitățile din deltă, în special în cele aflate la nord de brațul Sfântul Gheorghe, restructurarea rețelei s-a limitat la doar două unități (fig. 5): în C.A. *Rosetti*, cu 3 școli, în satele C.A. *Rosetti*, *Letea* și *Periprava*. În 2020 au fost desființate clasele primare la școala gimnazială din comună, elevii ciclului primar fiind transferați la școala primară din *Letea*. În anul următor aceasta a numărat doar 13 elevi, fiind organizată cu predare simultană, în condițiile în care nu există drum asfaltat între aceste localități. A doua, în *Murighiol*: 2016-2017 a fost ultimul an de activitate pentru cei 15 elevi de la școala primară din *Plopu*, la doar 4,2 km de centrul de comună; ulterior, satul a rămas doar cu grădiniță. Deși majoritatea localităților au înregistrat scăderi ale populației de vârstă primară, numărul unităților școlare a rămas relativ constant, situație determinată atât de izolarea fizico-geografică dintre sate, cât și de dificultățile asigurării zilnice a transportului școlar: poate cel mai elocvent exemplu sunt cele 3 școli primare din *Crișan*: în *Crișan*, *Mila 23* și *Caraorman*, unde în 2021-2022 la școala din *Caraorman* au fost înscriși doar 2 elevi, unul în clasa I și unul în clasa a II-a, în contextul în care puținii copii din sat preferă școala din centrul de comună, care presupune naveta cu barca prin Canalul *Caraorman*. *Mila 23* este printre puținele localități din deltă care a înregistrat o creștere timidă a numărului de elevi, de la 18 în 2015-2016, la 23 în 2021-2022. La fel de dezavantajați sunt și elevii din *Maliuc*, cu școli în satele aflate pe Brațul *Sulina*, unde scăderea constantă a numărului de

copii a cauzat de mai mulți ani comprimarea tuturor claselor în una, cu un singur învățător. Modelul disparităților privind accesibilitatea complicată a copiilor din deltă relevă reproducerea în fiecare an a unui cerc vicios de inegalități cronice formate din aceiași factori care fac tot mai dificilă frecventarea zilnică a școlii. De cele mai multe ori, acestea acționează cumulat, încurajând direct sau indirect diverse forme ale eșecului școlar de lungă durată: absenteism temporar, situații școlare neîncheiate sau abandon, modul de predare simultană, care presupune defalcarea timpilor pentru fiecare nivel, sau obstacole de asigurare a mijloacelor de transport pentru elevi. Pe de altă parte, în sistemele teritoriale izolate, o posibilă îmbunătățire a accesibilității către serviciile educaționale primare nu ar fi suficientă pentru a produce schimbări demografice semnificative, dar ar putea încuraja ameliorarea indicatorilor de performanță școlară pentru puținii copii rămași.

Contrar tendinței generale de retragere și contractare a rețelei școlilor primare, între 2015 și 2021, în 603 comune (fig. 4b), respectiv în 2009 localități rurale s-au înregistrat sporiri ale efectivelor de elevi de vârstă primară și ale mediilor de copii într-o clasă (fig. 4a). În majoritatea dintre acestea creșterile au fost aproape ne semnificative: 765 dintre localități au avut sporiri de ≤ 5 persoane și doar 313 au depășit pragul de ≥ 25 de elevi. Deși seriile statistice indică caracterul eterogen al dispersiilor acestor localități, datele reflectă o corelație puternică între creșterea numărului de elevi și localizarea acestor unități în proximitatea orașelor mari, în areale intens periurbanizate în ultimele două decenii. Aglomerarea de dată recentă a școlilor din aceste zone nu se datorează neapărat creșterii indicilor natalității, ci mai degrabă migrației adulților în arealele metropolitane ale centrelor urbane. Totodată, s-au înregistrat creșteri semnificative ale numărului de copii înscriși în unele comune cu majoritate etnică romă. Din aceste considerente, localitățile cu augmentări ale populației școlare primare pot fi clasificate în câteva subcategorii:

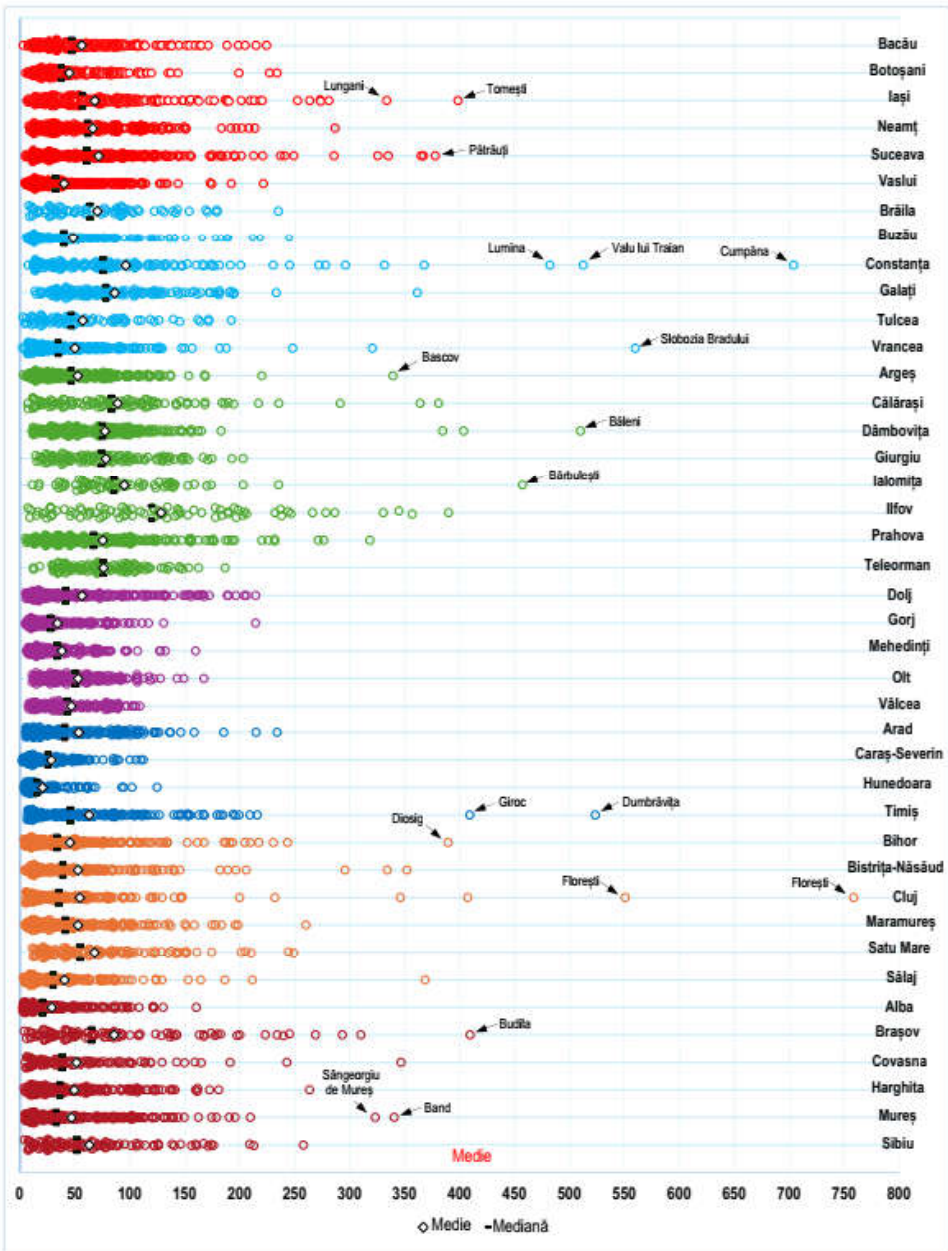
a) Localitățile în care creșterea numărului de elevi are un caracter conjunctural, în general cu diferențe mici, de maximum 5-10 copii, rareori mai mulți; având o dispunere în pereche (ex. *Amaru* și *Mihăilești*, Buzău, cu diferențe de 11 și 2 elevi; *Șanț* și *Rodna*, Bistrița-Năsăud, cu diferențe de 7 și 37 de elevi) sau insulară, învecinate de regulă de comune care au avut scăderi sau/și unde au fost comasate unele unități de mici dimensiuni (*Marga*, Caraș-Severin, de la 26 la 28 de elevi; *Necșești*, Teleorman, de la 27 la 31 de elevi).

b) Cele care nu formează structuri spațiale compacte, dar sunt dispuse deseori în vecinătatea unui oraș de talie medie, creștere favorizată mai ales dacă localitățile beneficiază de căi rutiere directe către acesta; acest tip de polarizare rareori depășește vecinii de rangul II (ex. *Urziceni*, *Tiream* și *Cămin* lângă municipiul *Carei* sau *Buduslău* și *Petrei* lângă municipiul *Marghita* (fig. 4b)).

c) Localitățile cu ponderi ridicate ale populației de etnici romi, cu indici de fertilitate ridicați și cu proporții substanțiale ale populației din grupa 0-14 ani au cunoscut creșteri în medie de 23-28 de elevi în fiecare an, printre care se remarcă *Slobozia Bradului* (78,76% populație romă), cu școli în 3 sate, unde numărul de

elevi a evoluat de la 454 în 2015-2016 la 647 în 2021-2022, sau Araci, din *Vâlcele* din Covasna, cu o creștere de 41,5%, *Augustin*, Brașov, de la 192 la 263 de elevi, reprezentând o creștere de 37%. Altele, deși au înregistrat valori numerice cu fluctuații relativ ne semnificative, se află în topul celor mai dens populate școli din mediul rural: Potlogi, *Românești* (403,71 elevi/școală) și Iazu, *Cojasca* din Dâmbovița (384,43 elevi/școală) (fig. 2), *Budila* din Brașov (409,57 elevi/școală), *Band* din Mureș (340,43 elevi/școală), *Crucea*, *Lungani* din Iași (333,86 elevi / școală) (fig. 4a, fig. 6).

d) Cele care formează structuri spațiale bine delimitate, regăsite mai ales în zonele dinamice, cu densitate peste medie, în vecinătatea centrelor urbane. Exemplele includ zona metropolitană din jurul capitalei, zona metropolitană a Brașovului și a orașelor proxime, zonele periurbane ale marilor orașe de talie regională, precum Cluj-Napoca, Craiova, Oradea, Sibiu, Ploiești sau Iași. Aceste areale au cunoscut creșteri exponențiale atât ale populației rezidente, cât și ale numărului de copii de vârstă primară (fig. 4a, 4b), care s-au manifestat prin supraaglomerarea claselor, deseori peste pragul maxim recomandat legal, favorizând totodată înființarea punctuală sau extinderea rețelei de unități private existente (fig. 5). Acestea au preluat o mică parte din populația școlară, dar nu au avut un impact semnificativ asupra decongestionării celor publice (care devin tot mai aglomerate în fiecare an), atât din cauza capacității limitate de locuri, cât și a segmentului redus de adresabilitate, orientate spre familii cu venituri peste medie. Spre exemplu, în Snagov, în 2015-2016 erau 3 școli publice, la Snagov, Ghermănești și Tâncăbești, iar în 2017-2018 la Cioflingeni (sat cu 1.342 de persoane recensate în 2021) s-a înființat una privată; în Mogoșoaia, singura școală publică a rămas la limita maximă de elevi înscriși, iar cea privată și-a dublat capacitatea în cei 7 ani, de la 26 la 54 de elevi, fenomen similar și în alte localități-satelit: Berceni, Corbeanca în Ilfov sau Păulești în nordul Ploieștiului. Printre localitățile vecine orașelor cu școli extrem de aglomerate, cu dinamici de peste 100% în acest interval, de la câte o clasă pentru fiecare nivel, la câte 4-5 clase paralele în 2021-2022, se remarcă majoritatea outlierilor din fig. 6: Sânpetru (o școală), lângă Brașov, de la 114 la 287 de elevi, Giroc (două școli), lângă Timișoara, de la 259 la 576 de elevi, Ipotești (două școli), lângă Suceava, de la 154 la 330 de elevi, Valea Lupului (o școală), lângă Iași, de la 157 la 339 de elevi sau Șelimbăr (două școli), lângă Sibiu de la 183 la 298 de elevi.



Sursa datelor: calcule efectuate de autor, după data.gov.ro, Ministerul Educației, 2024

Figura 6. Dispersia mediilor numărului de elevi/școală în localități rurale (fiecare bulină reprezintă o școală), pe județe, grupate după regiunea de dezvoltare.

Localizarea periurbană proximală față de centrele urbane nu reprezintă un avantaj garantat al creșterii sau menținerii unui număr constant de elevi. Distanțele improbabile pentru o potențială navetă zilnică a copiilor din rural către o școală în oraș par însă să confere un anumit nivel de stabilitate școlilor din localitățile apropiate de oraș, dar cu rate mai lente de depopulare. Astfel, chiar dacă numărul elevilor scade în fiecare an, acestea sunt, procentual, mai puțin afectate decât școlile comunelor din imediata proximitate a orașelor de dimensiuni *medii* și *mici* (fig. 4a, fig. 5), chiar și în cazul localităților periurbane reședințelor de județ de talii demografice reduse. Acestea devin vulnerabile întrucât înregistrează „pierderea” elevilor în contextul preferinței părinților de a-și înscrie copiii la o școală primară urbană, care de regulă nu este supraaglomerată, datorită unui cumul de criterii importante din perspectiva eficientizării timpilor. Aceste aspecte sunt importante mai ales pentru adulții care lucrează în oraș: se află pe traseul spre muncă sau transportul public este racordat la orarul elevilor, este mai bine dotată, unele au program prelungit, și, în plus, oferă un nivel mai ridicat de accesibilitate față de activitățile suplimentare, disponibile exclusiv în oraș. Spre exemplu, în *Mârzănești*, Teleorman, la doar 18 km de Alexandria, erau 148 de elevi înscriși în 2015-2016, în două școli, la *Mârzănești* și *Cernetu*, iar șapte ani mai târziu, doar 48, la școala din reședință. Datele indică un declin similar și în comuna mureșeană *Lunca*, aflată la 16 km de Reghin, cu 110 elevi în cinci sate, care a înregistrat un regres al populației școlare de 43,63%, ajungând la 62 de elevi în 2021-2022 și două unități închise. În valori absolute, printre cele mai afectate comune periurbane, cu scăderi de peste 100 de elevi în acest interval, se numără *Răzvad* lângă Târgoviște, *Vadu Pașii* lângă Buzău și *Erbiceni* lângă Podu Iloaiei.

Discuții

Datele dinamicilor unităților școlare primare între 2015 și 2021 indică faptul că reziliența rețelei s-a bazat pe restructurările școlilor mici, ale căror închidere devenise inevitabilă din punct de vedere matematic și funcțional. Reducerea natalității în arealele rurale dezavantajate, cu economie de subzistență și oportunități de muncă limitate pentru tinerii adulți, încurajează atât scăderea generală a fertilității, cât și emigrarea spre alte regiuni care oferă promisiunea inserției socioeconomice de lungă durată. Astfel, echilibrul demografic al localităților rurale care nu mai pot asigura necesitățile sociale și financiare de bază pentru populația adultă este vulnerabilizat de dinamicile cohortelor tinere, implicit, de nivelul cererii serviciilor educaționale primare.

Totuși, tabloul restructurărilor unităților primare este departe de a fi considerat sumbru: doar în 733 din 2.857 de UAT-uri rurale a fost închisă cel puțin o școală, iar în 2105 (73,67%) numărul a rămas constant, predominând însă scăderile mediilor ale raporturilor elevi/ciclu primar. Deși corelația dintre închiderea unei școli și „moartea demografică” a satului rămâne un subiect deschis dezbaterii, pe termen

scurt, datele demonstrează că desființarea unei unități poate conduce, în decurs de două-trei generații, la alte închideri, până la menținerea școlilor primare doar în localitățile care pot asigura cel puțin pragul minim necesar pentru înființarea unei clase. La cealaltă extremă, statisticile indică dificultățile de adaptare promptă a infrastructurii școlare la dinamicile de creștere a populației de vârstă primară în zonele periurbane și în localitățile cu factori locali de influență.

Ariile care necesită atenția decidenților sunt atât zonele cu școli supraaglomerate, precum și problematica sensibilă de optimizare a rețelei în arealele cu declin demografic. Firește, orice recomandare de restructurare a rețelei primare trebuie analizată din perspectiva nuanțelor educaționale locale, ținând totodată cont de faptul că fuziunile școlilor mici prin absorbție sau contopire din sate sunt un necesar inevitabil în zonele rurale slab populate sau cu indici ridicați de îmbătrânire demografică. În aceste condiții, tranziția elevilor către școlile mai mari trebuie facilitată prin asigurarea transportului pendulariu, acolo unde distanțele sunt prea mari pentru a fi parcurse pe jos, ca precursor indispensabil pentru construcția zilnică a succesului școlar, subiect care însă s-a dovedit a fi problematic pentru autoritățile publice. La cealaltă extremă, creșterea presiunii demografice pe zonele metropolitane rurale se transpune prin imperativul înființării de noi școli publice cu capacități suficiente care să răspundă și viitoarelor extinderi ale localităților vizate.

Prin urmare, implicațiile rezultatelor acestor serii statistice rămân la discreția responsabililor cu putere decizională, întrucât această cercetare geografică a evidențiat mai degrabă dimensiunea structurală a spațiilor în raport cu tendințele recente de mișcare a populației. Valorile reduse ale elevilor/ciclu primar sunt un indicator ferm al adversității unui areal față de factorii care stau la baza asigurării natalității, iar valorile foarte mari în periurban sunt un semn al concentrării populației tinere, a economiei dinamice și a nivelului ridicat de calitate a vieții. Din aceste considerente, o analiză geo-educațională pe un interval de șapte ani nu poate oferi explicații sau proiecții irecuzabile, limitările fiind de ordin temporal, o eventuală aprofundare a acestei tematici necesitând perioade mai largi pentru a vedea modurile în care reziliența rețelei școlare se adaptează necesităților educaționale a actorilor principali – copiii din prima treaptă școlară.

Note

¹ Din punct de vedere juridic, școlile primare se împart în două categorii: cu Personalitate Juridică (PJ) sau structuri arondate (AR), subordonate școlii PJ. De regulă, într-o comună cu mai multe școli primare, cea din reședința de comună are statut de PJ, iar cele din satele componente, de AR. Conform Ordinului 6564/2011, art. 17, „Unitatea de învățământ fără personalitate juridică, denumită structură școlară arondată (AR), este subordonată unei unități de învățământ cu personalitate juridică (PJ), reprezentând una dintre locațiile în care școala coordonatoare își desfășoară activitatea pe unul sau mai multe niveluri de învățământ” .

² Conform art. 19 din Legea 1/2011, excepțiile prevăd acordarea statutului de personalitate juridică școlilor cu mai puțin de 300 de elevi în UAT-urile unde numărul total al elevilor (incluzând preșcolarii) este mai mic de 300 și în comunele unde predarea se desfășoară în limba română și într-o limbă a minorităților naționale, dacă nu ating pragul minim de elevi, în funcție de necesitățile locale.

³ Conform Recensământului Populației și Locuințelor din 2021.

⁴ Conform art. 63 din Legea 1/2011, în învățământul primar clasa poate cuprinde în medie 20 de elevi, cu pragul minim de 2 și maxim de 25, dar în situații excepționale formațiunile de elevi pot funcționa sub/peste efectivele minime sau maxime.

⁵ Dispersia mediilor numărului de elevi este reprezentată cu graficul de tip boxplot: outlierii reprezintă indivizii cu valori foarte mari. *Outlierii 1* sunt indivizii cu abateri peste 1.5 de la intervalul interquantilic (suprafețele verzi, portocalii și albastre) iar *outlierii 2*, cu abateri de peste 3 unități de la intervalul interquantilic.

Bibliografie

- Amcoff, J. (2012). Do rural districts die when their schools close? Evidence from Sweden around 2000, *Educational Planning*, 20(3), 47-60.
- Assmo, P., & Wihlborg, E. (2012). Public services choices when there are no alternatives? – A paradox of new public management in rural areas, *Journal of Rural and Community Development*, 7(2).
- Bagley, C., & Hillyard, S. (2011). Village schools in England: at the heart of their community? *Australian Journal of Education*, 55(1), 37-49. doi:10.1177/000494411110550 0105.
- Bagley, C., & Hillyard, S. (2013). Rural schools, social capital and the Big Society: a theoretical and empirical exposition, *British Educational Research Journal*, 40(1), 63-78. doi:10.1002/berj.3026.
- Bajerski, A. (2020). Rural schools in Poland in the period of post-socialist decentralization and demographic decline, în C. Gristy, L. Hargreaves, & S.R. Kučerová (eds), *Educational Research and Schooling in Rural Europe: An Engagement with Changing Patterns of Education, Space, and Place*. Charlotte: Information Age Publishing, 125-145.
- Birzea, C., Neacsu, I., Potolea, D., Ionescu, M., Istrate, O., & Velea, L.S. (2006). National report: Romania, în P. Zgaga (eds), *The prospects of teacher education in south-east Europe*, 437-485. Ljubljana: University of Ljubljana.
- Brouwer, E. (2019). The impact of school closures on rural villages in the Northern Netherlands. A precursor of demographic decline? Teză de master, Universitatea Groningen. Disponibil la <https://frw.studenttheses.ub.rug.nl/id/eprint/3146>.
- Deunk, M., & Maslowski, R. (2020). The role of school boards and school leadership in small rural schools in the Netherlands, în C. Gristy, L. Hargreaves, & S.R. Kučerová (eds), *Educational Research and Schooling in Rural Europe: An Engagement with Changing Patterns of Education, Space, and Place*. Charlotte: Information Age Publishing, 237-257.

- Drăghici, C.C. *et al.* (2022). Specificity of the Demographic Dynamics in the Danube Delta, în A.M. Negm, & D.C. Diaconu, (eds), *The Danube River Delta*. Earth and Environmental Sciences Library. Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-031-03983-6_7.
- Egelund, N., & Laustsen, H. (2006). School Closure: What are the consequences for the local society? *Scandinavian Journal of Educational Research*, 50(4), 429-439. doi:10.1080/00313830600823787.
- Fargas-Malet, M., & Bagley, C. (2022). Is small beautiful? A scoping review of 21st-century research on small rural schools in Europe, *European Educational Research Journal*, 21(5), 822-844. doi: 10.1177/14749041211022202.
- Gheba, A. (2019). Alegerea școlii. Analiza mecanismelor de înscriere în învățământul preuniversitar. Studiu de caz: admiterea la liceu în București, Teză de doctorat, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București. Disponibil la <https://rei.gov.ro/teza-doctorat/F-CA-23305-25-07-2019>.
- Haartsen, T., van Wissen, L. (2012). Causes and consequences of regional population decline for primary schools. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 103(4), 487-496. doi:10.1111/j.1467-9663.2012.00736.x.
- Hargreaves, L. M. (2020). Introduction: European rural schools and their communities: "The Stone in Europe's Shoe?", în C. Gristy, L. Hargreaves, & S.R. Kučerová (eds), *Educational Research and Schooling in Rural Europe: An Engagement with Changing Patterns of Education, Space, and Place*. Charlotte: Information Age Publishing, 1-18.
- Hargreaves, L. M., Kvalsund, R., & Galton, M. (2009). Reviews of research on rural schools and their communities in British and Nordic countries: Analytical perspectives and cultural meaning, *International Journal of Educational Research*, 48, 80-88. doi:10.1016/j.ijer.2009.02.001.
- Karlberg-Granlund, G. (2019). Exploring the challenge of working in a small school and community: Uncovering hidden tensions. *Journal of Rural Studies*, 72, 293-305. doi:10.1016/j.jrurstud.2019.10.01
- Keserű, I. (2013). Commuting patterns of secondary school students in the functional urban region of Budapest, *Hungarian Geographical Bulletin*, 62(2), 197-219.
- Kovács, K. (2012). Rescuing a small village school in the context of rural change in Hungary, *Journal of Rural Studies*, 28(2), 108-117. doi:10.1016/j.jrurstud.2012.0.
- Kroismayr, S. (2019). Small School Closures in Rural Areas - The Beginning or the End of a Downward Spiral? Some Evidence from Austria, în J. Anson, W. Bartl, & A. Kulczycki, (eds), *Studies in the Sociology of Population*. Springer, Cham. doi:10.1007/978-3-319-94869-0_11.
- Kubeš, J., & Vokrouhlík, T. (2019). Strategies and measures for preserving rural and increasing suburban primary schools in the district of České Budějovice, Czechia, *Geographia Cassoviensis*, 13(1), 53-67. doi: 10.33542/GC2019-1-05.
- Kučerová, S., & Kučera, Z. (2012). Changes in the spatial distribution of elementary schools and their impact on rural communities in Czechia in the second half of the 20th century, *Journal of Research in Rural Education*, 27(11), 1-17.
- Kučerová, S. R., Meyer, P., Trahorsch, P. (2020). Factors influencing elementary education systems in selected European countries, în C. Gristy, L. Hargreaves, & S.R. Kučerová (eds), *Educational Research and Schooling in Rural Europe: An Engagement with*

- Changing Patterns of Education, Space, and Place*. Charlotte: Information Age Publishing, 21-48.
- Kvalsund, R. (2019). Bigger or better? Research-based reflections on the cultural deconstruction of rural schools in Norway: Metaperspectives, în H. Jahnke, C. Kramer, & P. Meusbürger (eds), *Geographies of Schooling*. Cham: Springer, 179-217.
- Lehtonen, O. (2021). Primary school closures and population development - is school vitality an investment in the attractiveness of the (rural) communities or not? *Journal of Rural Studies*, 82, 138-147. doi:10.1016/j.jrurstud.2021.01.011.
- Ministerul Educației Naționale (n.d.). Seturi de date publicate de Ministerul Educației Naționale. Data.gov.ro. Disponibil la https://data.gov.ro/dataset?_organization_limit=0&organization=men Accesat la 25 august 2024.
- Muntele, I., Istrate, M., & Bunduc, F. (2020). Educational disparities in Romania. A multilevel analysis of the National Assessment Examination succes rate, *Rev. Roum. Géogr. Rom. Journ. Geogr.*, 64, 43-55.
- Raggl, A. (2015). Teaching and learning in small rural primary schools in Austria and Switzerland-Opportunities and challenges from teachers' and students' perspectives, *International Journal of Educational Research*, 74, 127-135. doi:10.1016/j.ijer.2015.09.007.
- Slee, B., & Miller, D. (2015). School Closures as a Driver of Rural Decline in Scotland: A Problem in Pursuit of Some Evidence? *Scottish Geographical Journal*, 131(2), 78-97. doi:10.1080/14702541.2014.988288.
- Smit, R., Hyry-Beihammer, E.K., & Raggl, A. (2015). Teaching and learning in small, rural schools in four European countries: Introduction and synthesis of mixed-/multi-age approaches. *International Journal of Educational Research*, 74, 97-103. doi:10.1016/j.ijer.2015.04.007.
- Solstad, K. J. (2009). The impact of globalisation on small communities and small schools in Europe, *Improving Equity in Rural Education, ISFIRE 2009, Symposium Proceedings*, 45-58.
- Solstad, K. J., & Karlberg-Granlund G. (2020). Rural education in a globalized world, în C. Gristy, Hargreaves L., & Kučerová S.R. (eds), *Educational Research and Schooling in Rural Europe: An Engagement with Changing Patterns of Education, Space and Place*. Charlotte: Information Age Publishing.,49-76.
- Tudora, D. (2010). *Distribuția geografică a indicilor stării sociale a populației rurale din Moldova Apuseană*. Iași: Editura Universității Ioan Cuza Iași, 35-42.
- Villa, M., & Knutas, A. (2020). Rural communities and schools - Valuing and reproducing local culture. *Journal of Rural Studies*. doi:10.1016/j.jrurstud.2020.09.004.
- Vulević, A., & Knežević, A. (2017). Demographic response to accessibility improvement in depopulation cross border regions: The case of Euroregion Danube 21 in Serbia, *Zbornik radova-Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu*, 65(1), 167-191. doi: 10.5937/zrgfub1765 167V.
- White, S., & Reid, J.-A. (2008). Placing teachers? Sustaining rural schooling through place-consciousness in teacher education, *Journal of Research in Rural Education*, 23(7), 1-11.